

ŞEYHÎ VE AHMED-İ RIDVÂN'IN “HÜSREV Ü ŞİRİN” MESNEVİLERİNDE ŞİRİN TİPİNİN MUKAYESESİ

Sıtkı NAZİK*

Geliş Tarihi: 21.08.2016
Kabul Tarihi: 27.12.2016

Öz

Gerek aşk, macera ve kahramanlık hikâyelerinin gerekse dinî, ahlaki, sosyal ve tarihî konuların uzun uzadıya anlatılmasına uygun olan mesnevi -ilk örneklerine Arap edebiyatında rastlanmakla birlikte- İran edebiyatından Türk edebiyatına geçmiş bir nazım şeklidir. İran edebiyatında ele alınan “Leylâ vü Mecnûn”, “Hüsrev ü Şîrîn”, “Yûsuf u Züleyhâ” gibi aşk mesnevileri XIV-XV. yüzyıllardan itibaren edebiyatımızda da görülmeye başlanmıştır. Nitekim Hüsrev ü Şîrîn hikâyesi klasik Türk edebiyatında birçok şair tarafından işlenmiş ve Hüsrev ü Şîrîn mesnevileri adı altında bir külliyat oluşmuştur.

Hüsrev ü Şîrîn mesnevilerinin en önemlilerinden birini Şeyhî, diğerini de Ahmed-i Rıdvân yazmıştır. İki farklı şairin sevgili tipine yaklaşımı tespit edilerek, söz konusu eserlerdeki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada, XV. yüzyılın başta gelen şairlerinden biri olan Şeyhî ve XVI. yüzyıl şairlerinden Ahmed-i Rıdvân'a ait “Hüsrev ü Şîrîn” mesnevilerinde yer alan Şîrîn tipi karşılaştırmaya konu olmuştur. Kendi içlerinde bölümlere ayrılmış her iki eserde de birbiriyle örtüşen başlıklara ait pasajlardan seçilen beyitler bağlamında Şîrîn'in fiziksel ve ruhsal özellikleri üzerinde durulmuştur.

Mukayese yönteminden yararlanılmak suretiyle oluşturulan bu makalede, söz konusu eserlerde ele alınan Şîrîn tipinin benzer ve farklı yönleri tespit edilmeye çalışılmış, zaman zaman aradaki bu benzerlik ve farklılıkların sebeplerine değinilmiştir.

Bu çalışmayla, Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinin kadın kahramanlarından biri olan ve sevgili rolünü üstlenen Şîrîn'in, klasik Türk şiiri gazellerindeki idealize edilmiş sevgili tipinden ziyade, gerçeğe daha yakın bir portre ile karşımıza çıktığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Şeyhî, Ahmed-i Rıdvân, Hüsrev ü Şîrîn, sevgili, karşılaştırma

THE COMPARISON OF ŞİRİN FORM IN MASNAVIS OF “HÜSREV Ü ŞİRİN” BELONGING TO ŞEYHÎ AND AHMED-İ RIDVÂN

Abstract

Masnavi which is proper to tell broadly love, adventure and heroism stories and also religious, moral, social and historical subjects is a kind of poetry which came from Persian literature to Turkish literature although its first samples have been seen in Arabian literature. Love masnavis such as “Leylâ vü Mecnûn”, “Hüsrev ü Şîrîn”, “Yûsuf u Züleyhâ” which are gotten from Persian literature started to be seen our literature since centuries of XIV-XV. So the story of

* Yrd. Doç. Dr.; Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı; snazik@firat.edu.tr

Hüsrev ü Şîrîn was dealt by many poets in classic Turkish literature and an entire corpus was done under the name of Hüsrev ü Şîrîn's masnavis.

One of the most important masnavis of Hüsrev ü Şîrîn was written by Şeyhî and the other one was written by Ahmed-i Rıdvân. On this study which was made in order to reveal similarities and differences on aforementioned works as determining on two different poets' approach to type of beloved one, the type of Şîrîn which was included in masnavis of "Hüsrev ü Şîrîn" belonging to Şeyhî who was one of first poets in XV. century and belonging to Ahmed-i Rıdvân who was a poet in XVI. century was subject to the comparison. Physical and spiritual features of Şîrîn was emphasized within the scope of couplets which were chosen from passages belonging to titles which overlapped each other in two works which separated into sections.

On the article which was done to get benefit from the method of comparison, similar and different aspects of Şîrîn type which were gotten in aforementioned works were tried to be determined and the reasons of these similarities and differences were mentioned now and then.

With this study, it was concluded that Şîrîn who is one of female heroes of Hüsrev ü Şîrîn story and who gets the role of darling was seen with a closer likeness to real one rather than type of darling that was idealized in classic Turkish poems' odes.

Key Words: Şeyhî, Ahmed-i Rıdvân, Hüsrev ü Şîrîn, darling, comparison

Giriş

Şeyhî ve Ahmed-i Rıdvân'ın Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevilerindeki Şîrîn tipinin karşılaştırıldığı bu çalışmada, diğer karşılaştırmalı bilim dallarında olduğu gibi temelinde, *karşılaştırma* yönteminin bulunduğu mukayeseli edebiyat biliminin (Aytaç 2009: 13) verilerinden istifade edilecektir.

Edebiyat biliminin bir dalı olan mukayeseli edebiyat, edebî eserleri inceleyip araştırmaktadır. Görevi ve işlevi, farklı dillerde yazılmış iki eseri konu, tema, düşünce ya da biçim bakımından incelemek; bu iki eserin ortak, benzer ve farklı yönlerini tespit etmek, benzerlik ve farklılıkların nedenleri üzerinde yorumlar yapmaktır (Aytaç 2009: 7). Mukayeseli edebiyat sadece ortak özellikler ve benzerlikleri ortaya koymamakta, aynı zamanda edebî sahada bir milletin gelişmişliğiyle diğerinin gelişmişliği arasındaki farklılıkları da ortaya koymaktadır (Aydın 2008: 10).

Bir bilim dalı olan mukayeseli edebiyatın konusu, malzemesi, edebî mahsullerdir. Karşılaştırma yapabilmek için en az iki ürünün olması gerekmektedir (Aytaç 2009: 18). Mukayeseli edebiyat edebî türler, üslup, tem, tip, efsane, fikir, duygular, kaynaklar, bir yazarın bir başka ülkede tanınması ve rağbet görmesi, yayılma, tesir ve nakiller gibi hususları içine almaktadır (Enginün 2011: 20).

Mukayeseli edebiyat çalışmalarının, mutlaka iki farklı dile ve kültüre ait imgeler, konular, tipler, türler, eserler yahut şairler/yazarlar bağlamında yapılması gerektiğini düşünenlerin yanı sıra; bu çalışmanın millî edebiyatların sınırları içerisinde yapılabileceğini kabul edenler de vardır

(Bayram 2004: 70). Dolayısıyla karşılaştırma, ulusal edebiyatın kendi eserleri üzerinde de yapılabilmektedir. Yine, aynı zamana ait ürünlerle farklı zamanlı ürünleri de karşılaştırmak mümkündür (Aytaç 2009: 18).

Karşılaştırmaya esas alınan mesnevilerden biri Şeyhî'ye aittir. I. Murad devrinde, 1371-1376 yılları arasında doğduğu tahmin edilen şair, Germiyanoglu Beyliği'nin merkezi olan Kütahya'da doğmuş, XIV. asrın sonuyla XV. asrın ilk yarısında yaşamış olup, Yıldırım Bayezid, Süleyman Çelebi, Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad devrini idrak etmiştir (Timurtaş 1980: 59). XV. yüzyılın en önemli isimlerinden olan Şeyhî, İran'da tasavvuf, hikmet ve tıp eğitimi görmüştür. İran'dan dönüşü sırasında Ankara'ya uğrayıp, Hacı Bayram-ı Velî'ye intisap ederek Şeyhî lakabını almıştır (Şentürk ve Kartal 2010: 214). II. Murad'ın padişahlığı sırasında onu ziyaret için Edirne'ye gelen Şeyhî, ömrünün son yıllarını memleketinde geçirmiştir. Ölüm tarihinin 1431 olduğu sanılmaktadır (Mengi 2010: 117). *Dîvân*, *Har-nâme* ve *Hüsrev ü Şîrîn* adlı eserleri elimizde bulunan şairin, ayrıca *Ney-nâme* ve *Hâb-nâme* isminde iki eserinin daha olduğu kaynaklarda geçmektedir. Şeyhî'nin Fars şairlerinden fazlaca etkilendiği yönünde eleştirilere rastlansa da o, klasik şiirin kurucularından sayılmış, etkisi sonraki yüzyıllarda bile devam etmiştir (Mermer vd. 2010: 465, 466).

Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinin bir diğeri de Ahmed-i Rıdvân'a aittir. Kaynaklardan alınan ve eserlerinin incelenmesinden ortaya çıkan bilgilere göre XV. yüzyılın ikinci yarısıyla XVI. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Ahmed-i Rıdvân'ın (Yılmaz 2006: 1), "Tütünsüz" veya "Bî-duhân" sanyla anıldığı, ünlü bir sancakbeyi olduğu, şairlik yönüyle tanındığı ve son yıllarını Edirne'de geçirdiği zikredilmektedir. Tezkireler onun Edirne'de yerleştiğini aktarsalar da, memleketi hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Muhtemelen Ahmed-i Rıdvân, Ohri'de¹ ya da o çevrede doğmuş, devşirme olarak alınıp yetiştirilmiş, bir ara defterdarlık yapmış, daha sonra Anadolu ve Rumeli'ye ait değişik yerlerde sancakbeyliği görevinde bulunmuştur. II. Bayezid tarafından, Dimetoka² yakınlarındaki Ahmed Fakihlü (Eceköy) köyü kendisine mülk olarak verilen şair, hayatının son yıllarını Edirne'de geçirmiştir. 1528-1539 yılları arasında öldüğü tahmin edilmektedir (Tavukçu 2000: 67-74).³ *Divan*'ın yanı sıra, *İskender-nâme*, *Leylâ vü Mecnûn*, *Hüsrev ü Şîrîn*, *Rıdvâniyye*, *Mahzenü'l-Esrâr* ve *Heft-Peyker* isimli mesnevileri vardır (Tavukçu 2000: 81-89).

Doğu edebiyatlarında pek rağbet görmüş ve bir hayli tanınmış önemli hikâyelerden biri olan Hüsrev ü Şîrîn hikâyesinin konusu, kaynak itibariyle, Sasani hükümdarlarından Hüsrev

¹ Ohri: Makedonya'ya ait bir şehir olup, eski bir Osmanlı kaza merkezidir (bk. Aruçi 2007: 330).

² Dimetoka: Yunanistan'ın Trakya kesiminde yer alan eski Osmanlı kasabasıdır (bk. Kiel 1994: 305).

³ Orhan Kemal Tavukçu'nun yapmış olduğu *Ahmed Rıdvân Hüsrev ü Şîrîn (İnceleme-Metin)* isimli çalışma, Kültür Bakanlığı tarafından e-kitap olarak yayımlanmıştır. Ancak bu eser, kitap olarak basılmadığı için çalışmanın kaynakça kısmında "yayımlanmamış doktora tezi" şeklinde belirtilmiştir.

Perviz'in hayatına ve aşk maceralarına dayanmaktadır. Esasen hikâye, Hüsrev ile Şîrîn arasındaki aşkı ele almakta, Hüsrev'in siyasi hayatı üzerinde de durmaktadır (Timurtaş 1980: 17). İlk kez Nizamî tarafından kaleme alınan Hüsrev ü Şîrîn, çok sevilmiş ve ondan sonra birçok şair için malzeme teşkil etmiştir. Bu konu Nizamî'den sonra, genellikle İran ve Türk şairleri tarafından toplam 56 kez ele alınmıştır (Tavukçu 2000: 85). Şairler, eserlerinin ham malzemesini değerlendirirken, onun içerisine bazen ait oldukları kültürlerden birtakım motifler katmış, bazen de beğenmedikleri unsurları çıkarmış veya değiştirmişlerdir. Hüsrev ü Şîrîn gibi, tarihî alt yapısı da olan bir hikâyeyi edebî bir metin olarak ortaya koyanların tasarruflarından biri de hikâyenin birbirine zıt kahramanları arasında yaptıkları tercihtir. Daha çok Hüsrev'in anlatıldığı ve genellikle *Hüsrev ü Şîrîn* adıyla yazılmış ilk edebî metinlere ilaveten, daha sonra hikâyenin ikinci erkek kahramanı Ferhâd merkeze alınarak *Ferhâd u Şîrîn* yazarlar da olmuştur (Tavukçu 2000: 60).

Konuyu Anadolu sahasında ilk ele alan Fahrî'dir. Fahrî 1367 yılında bitirdiği eserini yazarken Nizamî'yi esas almış, ancak Nizamî'de bulunmayan bazı tarihî olayları Şeh-nâme'den yararlanarak yazmıştır. Anadolu'daki ikinci Hüsrev ü Şîrîn müellifi Şeyhî de, diğer birçok şair gibi büyük ölçüde Nizamî'nin etkisinde kalmıştır (Tavukçu 2000: 85-86). Hüsrev ü Şîrîn mesnevisini kendinden önce ve sonra gelen Türk şairleri arasında en iyi işleyen şair, Şeyhî'dir. Bu mesnevi, Türk edebiyatının en beğenilen mesnevileri arasına girmiştir (Şentürk ve Kartal 2010: 215). Aruz vezninin mefâîlün/mefâîlün/feûlün kalıbıyla yazılmış olan ve 6944 beyitten oluşan bu eserin, II. Murad'a ithaf edildiği kaynaklarda zikredilmektedir (Timurtaş 1980: 106). Ahmed-i Rıdvân'ın Hüsrev ü Şîrîn'i ise, eldeki bilgilere göre, Anadolu sahasında bu konuda yazılmış üçüncü eserdir. Şair eserini yazarken Nizamî'den de Şeyhî'den de yararlanmış. Eserdeki 4895. beytin ikinci mısraının ebced hesabındaki karşılığı hicri 907 yılıdır. Bu da miladi 1502'ye tekabül etmektedir. Dolayısıyla 4914 beyitten oluşan eserin 1502 yılında II. Bayezid için yazıldığı anlaşılmaktadır (Tavukçu 2000: 85-86).

Tip tahliline başvurularak söz konusu eserleri daha iyi tanımak amacıyla yapılan bu çalışmada, ilgili beyitlerden hareketle sevgili konumundaki Şîrîn'in kişiliği üzerinde durulmuştur. Kişilik ise, insanın kendine has fiziksel ve ruhsal niteliklerinin hepsini içeren bir kavram olup (Balkış Baymur 2014: 272), bu vesileyle sevgilinin fiziksel ve ruhsal yönü, söz konusu iki mesnevi bağlamında ve birbiriyle aynı olan yahut örtüşen başlıklar bazında tanınmaya çalışılmıştır. Öte yandan tip tahlilleri sayesinde incelemeye konu olan tiplerin, içinde doğup büyüdükleri toplumun sosyal şartlarını, zihniyet, örf ve adetlerini anlamak da mümkündür (Kaplan 2007: 6). Ancak bu hususlardan ziyade, Şîrîn'in kişiliği merkeze alınmıştır. Dolayısıyla ferdî düzlemde mukayeseli yöntemle tip tahlilinin yapıldığı bu çalışmada, Şeyhî ve Ahmed-i Rıdvân'ın mesnevilerinden Şîrîn'e dair seçilen beyitler önce muhtasar olarak açıklanmış, beyitlerden sonra

da mukayeseye yer verilmiştir. Üstelik beyitlerde geçen aynı ifadeler **bold** olarak yazılmak ve benzer mana taşıyanların altları çizilmek suretiyle görsel olarak da bir karşılaştırma yapılmıştır.

Güzellik Unsurları İtibariyle Şîrîn Tipinin Mukayesesi

Şeyhî ve Ahmed-i Rıdvân'ın Hüsrev ü Şîrîn adlı eserlerinde geçen hikâyenin asıl kahramanlarından birisi Şîrîn'dir. Sevgili konumundaki Şîrîn'e ait vasıfların, hal ve tavırların, her iki eserde de, benzer ve farklı yönlerinin neler olduğu üzerinde durulacaktır. Şîrîn tipinin mukayese edilmesinin başlıca sebebi, sevgili rolünü üstlenen bu kahramanın, aynı zamanda âşik olarak kabul edilen klasik şair tarafından, özelde ise bu iki şair tarafından nasıl algılandığını ortaya koymaktır.

Asıl konunun işlenmeye başlandığı beyitlere geçmeden önce Şeyhî, hikâyenin kahramanlarından Mehin Banu'nun yeğeni olan Şîrîn'i şöyle tanıtmaktadır: Kardeşinin peri gibi bir kızı var ve öyle bir peri ki, ay ve güneşten daha fazla parlaklığa sahiptir. Güzelliği karşısında güneş batıp yok olduğu gibi, kemâli de dolunayı hilale döndürmüştür. Onun zülûf ve beni cim harfi ve noktasını oluşturmuş, dudağı da o güzelliğe mim harfinin halkasını dizmiştir. Bu zülûf ve dudakla o yanaklardaki yücelik, sevgilinin cemalindeki kemâli ne de güzel nakşetmiştir. Ahmed-i Rıdvân ise Şîrîn için, "Lakin kız kardeşinin bir kızı var, peri yüzlü melek tabiatlı bir güzeldir. Âlemin biriciği, eşsiz ve benzersiz olup, dünyada benzeri bulunmayan bir gönül bağlayıcıdır. Alnı sabah vaktinin beyazı, yanağı ise gündüz gibi aydınlıktır. Sabah ile gönül aydınlığını artıran gün ne hoştur." diyerek onun güzelliğini anlatmaktadır:

Karındaşı kızı var bir perî-var

Ne perrî k'ay ü gündün yığ ferî var (Ş. 1019)⁴

Cemâlınden güneş düşmüş zevâle

Kemâli bedri döndürmüş hilâle (Ş. 1020)

Çü yazmış zülûf ü hâli nokta-i cîm

Cemâle la'li düzmiş halka-i mîm (Ş. 1029)

Bu cîm ü mîmle ol ruhlar âli

Ne nakş itmiş cemâlinde kemâli (Ş. 1030)

Velîkin hâherinün bir kızı var

Perî-sûret melek-sîretlü dil-dâr (AR. 537)

Ferîdi 'alemün bî-misl ü mânend

Nazîri yok cihân içinde dil-bend (AR. 538)

Beyâz-ı subh-dem alnı ruhi rûz

Ne hoşdur subhile rûz-ı dil-efrûz (AR. 540)

Her iki eserde de Şîrîn, hikâyenin kadın kahramanlardan Mehin Banu'nun (kız) kardeşinin kızı olup, güzellik bakımından bazı varlıklara benzetilmiş, hatta onlardan üstün tutulmuş, dolayısıyla onun eşsiz oluşu dile getirilmiştir. Şeyhî'ye göre adeta bir peri olan Şîrîn, ay ve gündün daha fazla aydınlık bir çehreye sahip iken; Ahmed-i Rıdvân'a göre de peri yüzlü, melek huylu Şîrîn'in, alnı sabah vaktinin beyazı, yanağı da gündüz gibi aydınlıktır. Bu bakımdan her iki şair de Şîrîn'in peri gibi güzel, güneş ve ay misali parlak bir yüze sahip olduğunu ifade etmiştir. Aynı

⁴ Parantez içindeki kısaltmalardan Ş.=Şeyhî, AR.=Ahmed-i Rıdvân, b.= beyit karşılığında kullanılmıştır. Kısaltmaların hemen ardından gelen sayılar da mesnevilere ait beyit numaralarını göstermektedir.

zamanda Şeyhî, Şîrîn'in cemali üzerinde yoğunlaşmış, zülûf, dudak ve yanağıyla birlikte bir Mushaf'ı andıran o cemâlin mükemmelliğini nazara sunmuştur. Ahmed-i Rıdvân ise Şîrîn'in biricik oluşu üzerinde durmuş, yüz ve huy güzelliğine değinmiştir. Tasavvuf tahsili gördüğü bilinen Şeyhî'nin beyitlerde yer verdiği cemâl ve kemâl kelimeleri mutasavvıfların ilahi sevgiliyi tavsifte teşbihî yaklaşımını hatırlatırken; hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız Ahmed-i Rıdvân'ın, sevgilinin eşsiz ve benzersiz olduğu yönüne vurgu yapması da tenzih fikrini çağrıştırmaktadır. Üstelik cemâl ilahi güzelliğe işaret ederken, dil-dâr ise daha çok beşerî sevgiliye işaret etmektedir. Bu da, Şeyhî'nin ifadelerinde tasavvufi bir boyut olduğunu göstermektedir. Yine Şeyhî, 1029. beyitte dudağı mim ile, zülûf ve beni ise cim harfi ve noktasıyla ilişkilendirmiş, adeta harfler vasıtasıyla sevgilideki cemâl ve kemâli resmetmiştir.

Yusuf'un kuyuya düşmüş olan gölgesi misali Şîrîn'in zülfünün, çenesine yettiğini söyleyen Ahmed-i Rıdvân'a mukabil Şeyhî, geceyi sevgilinin siyah zülfüne arkadaş, seher vaktini ise güzelliğinin ışıltısının bir esintisi olarak görmekte, sevgilinin kıvrım kıvrım misk kokulu tel tel olmuş saçını, sümbülün boynunda bin bağ, dudağını ise lalenin bağrında yüz yara olarak algılamaktadır:

*Gice zülfi sevâdımın nedîmi
Seher hüsnî şu 'âunun nesîmi (Ş. 1021)*

*Zenahdânına kim zülfi yetişmiş
Çü Yûsuf sâyesidir çâhe düşmüş (AR. 546)*

*Saçından sünbülün boynunda bin bağ
Lebinden lâlenün bağrında yüz dağ (Ş.1024)
Saçının çîni müşkînden tutup bû
Yakar bağrın Hutende her dem âhû (Ş. 1044)*

Daha çok sevgilinin saçına ait özelliklerin anlatıldığı bu beyitlerde Şeyhî'nin mübalağalı üslubu göze çarpmaktadır. “Saçından sümbülün boynunda bin bağ, lebinden lalenin bağrında yüz dağ” ifadeleri bunu göstermektedir. Zira sevgilinin boynundan aşağı sarkan saçların bin bağ oluşu, onların çokluğuna dikkatleri çekmektedir. Yine lale de kırmızı, yara da kırmızıdır. Laleye benzetilen dudağın, lalenin bağrındaki yüz yara misli kırmızılıkta olduğu söylenmekle, dudaktaki kırmızı rengin yoğunluğu vurgulanmaktadır. “Zenehdân, zülûf, sâye ve çâh” arasında ilişki kuran Ahmed-i Rıdvân, Şeyhî kadar saça değinmemiştir. Ancak güzelliği ile dillere destan olan Hz. Yusuf'un, kuyuya atılması olayına da telmihle, beyitte yerini alması dikkat çekicidir. Nitekim Şîrîn güzellik bakımından Hz. Yusuf'a benzetilmekte, zülfü de o güzelliği örten gölge olmaktadır. Üstelik ipe benzeyen zülûf, sevgilinin çene çukurundan aşağı sarktığı gibi, ip de kuyudan aşağı sarkıtılmaktadır. Yukarıdaki beyitlerde zülûf her iki metinde de ortak kullanılmıştır. “Gece, sevâd, sâye ve çâh” kelimeleri karanlığa ve siyaha; “Hz. Yusuf ve hüsn” kelimeleri de güzelliğe delalet ettikleri için ortak anlam alanına sahip kelimelerdir. “Seher ve sâye” kelimeleri arasında da benzerlik ilişkisi vardır. Zira sabahın olmaya başladığı seher vaktinde güneş henüz doğmamış,

ortalık tam aydınlanmamıştır. Gölgenin olduğu bir yerde de etraf tam aydınlık değildir. Ayrıca Şeyhî, sevgilinin saçının misk kokulu oluşuna, bu kokunun nereden ve nasıl elde edildiğine işaretle bulunmuştur.

Şeyhî'ye göre, Şîrîn'in yakut gibi dudağının her katresi hayat sunmakta, yere damlasa ölüye can bağışlamaktadır. Güneş misali yüzü ise etrafa ışık saçmakta, gökteki parlak ay, ışığını onun yüzünün ışıltısından almaktadır. Şeker gibi dudağından inci ve cevherler dökülmektedir. Öyle ki, o ağızından güzel sözleri işiten kişi, yakut ve inciye gözünden düşürmekte, onlara itibar etmemektedir. Aynı şekilde, "Şîrîn'in yay misali kaşına burnu gümüş bir ok, dudağı da bal ve şeker tat verendir. Ağız şekerin bahşettiği tat, dudağı âb-ı hayatın kız kardeşidir." diyen Ahmed-i Rıdvân da, sevgilinin dudağının şeker gibi tatlı olduğunu vurgulamaktadır:

Lebi la'li hayâtı katresinden
Güneş yüzi şu â-ı zerresinden (Ş. 1022)

Yire tamsa ölüye cân bağışlar
Göge irse meh-i tabân bağışlar (Ş. 1023)

Anunçün söyledügince mükerrer
Şeker lebden dökülür dürr ü gevher (Ş. 1037)
İşiden ol leb ü dendân sözinden
Bırağur la'l ü lü'lüyi gözinden (Ş. 1042)

Kemân ebrûsına enfi gümüş tîr
Lebi kand u nebâta çâşni-gîr (AR. 542)

Dehânî çâşni-yi bahş-ı nebâtun
Lebi hem-şîresi âb-ı hayâtun (AR. 544)

Özellikle Şîrîn'in dudağının tavsif edildiği bu beyitlerde Şeyhî, onun yüz güzelliğine de atıfta bulunmaktadır. Sevgilinin dudağı, hayat bahşetmesi ve ölüye can bağışlaması yönüyle âb-ı hayatı çağrıştırırken, Ahmed-i Rıdvân, dudağın, âb-ı hayatın kız kardeşi olduğunu söylemektedir. Her iki metinde de dudağın şeker gibi oluşuna değinilmektedir. Şeyhî dudaktan inci ve cevherlerin döküldüğünü söylemekle, inciye benzetilen söze ve dişlere de beyitte yer vermektedir. Sevgilinin gümüş gibi burnunu oka benzeten Ahmed-i Rıdvân'ın, alışılmışın dışına çıktığını söylemek mümkündür. Çünkü genelde sevgilinin kaşı yaya, kirpiği de oka benzetilmektedir.

Şeyhî, o şimşir ağacının boyundaki düzlüğün aksine uzun ve düzgün servinin cihanı kendisine köle ettiğini söyleyerek sevgilinin boyunu nazara sunmaktadır. Ahmed-i Rıdvân ise Şîrîn'i salınarak yürüyen bir servi fidanına benzeterek bahçedeki şimşir ağacının, onun boyunun kölesi olduğunu ifade etmektedir. Hatta uzun olan düzgün servi, Şîrîn'in yürüyüşünü görünce, kendi yürüyüşünü bir daha hiç yâd etmemiştir. Yine o çok uzun olan düzgün servi, naz ile salınsa, ona karşı sanavberin (çam fıstığı ağacı) feryat etmesi işten bile değildir:

*Hulâf-ı rastî ol kadd-i şimşâd
Cihânı bende kılmış serv-i âzâd (Ş. 1035)*

*Nihâl-i servdür lîkin hurâmân
Gulâm-ı kâmeti şimşâd-ı büstân (AR. 539)*

*Görüb reftârın anun serv-i âzâd
Dahı reftârını hîc etmedi yâd (AR. 547)*

*Salınsa nâzile ol serv-i âzâd
Ana karşı sanavber ide feryâd (AR. 549)*

Şîrîn'in boyunu tasvir eden beyitlere baktığımızda Ahmed-i Rıdvân'ın, boy üzerinde çok daha fazla yoğunlaştığını görmekteyiz. Şeyhî'de cihan, sevgilinin boyunun kölesi iken, Ahmed-i Rıdvân'da bahçedeki şimşir ağacı onun kölesidir. Dolayısıyla sevgilinin boyunun kölesi olmak yönüyle şimşir ağacından ziyade cihan kelimesinin beyitte yer alması, mübalağada aşırıya gidildiğini göstermekle birlikte, beyitteki manayı da kuvvetlendirmiştir. Öte yandan Ahmed-i Rıdvân 546. beyitte, servi-i âzâd, Şîrîn'in yürüyüşünü görünce bir daha kendi yürüyüşündeki o güzelliği anmadığını söylemekle, sevgilinin boyu ve yürüyüşünün serviden daha güzel olduğunu vurgulamış, ifadeye çarpıcılık kazandırmıştır.

Şîrîn'in, gözlerinden inci gibi yaşlar akıttığını, bakışıyla cihanı öldürdüğünü, kaşındaki çekiciliği ile gönlü cezbettiğini, cadı gözünün, zülfüne efsun okuduğunu, dolayısıyla gözünün sihriyle gönüllerin o güzel yüze bağlandığını, ahu gözlü oluşuyla nice yiğitlerin tavşan uykusuna duçar olduğunu, hâsılı uykusuz kaldığını ifade eden Şeyhî'ye karşılık, Ahmed-i Rıdvân'a göre, Şîrîn'in bakışı gönülleri derbeder etmekte, yakut gibi dudağı ise cihanın tuzluğu olmaktadır. Hatta gül bahçesindeki gülün dikenini onun yanağından, nergisin başındaki sarhoşluğun verdiği ağrı da gözünden kaynaklanıyor olsa gerektir:

*Gözi sihr ile gözlerden döker dür
Direr ol dürden ider la'lini pür (Ş. 1036)*

*Ruhındandur gülün gül-şende hârı
Gözinden nergisün başda humârı (AR. 543)*

*Hadenk-i gamze ebrû-yı kemân-keş
Cihân-küşdür biri vü biri cân-keş (Ş. 1038)*

*Gözünün gamzesi âşûb-ı cân dur
Leb-i la'li nemek-dân-ı cihândur (AR. 550)*

*Okur câdû gözi zülfine efsûn
Ki ola cânlar ol meftûle meftûn (Ş. 1039)
Anunçün sihr öğretmiş gözine
Ki bağlana yavuz gözler yüzine (Ş. 1040)
Geyik gözlerden ol tıfl-ı kabâ-puş
Virür bin şîr-i merde hâb-ı hargûş (Ş. 1043)*

Şîrîn'in daha çok gözüne ait özelliklerin anlatıldığı bu beyitlerde her iki şair de gözlerin gönülleri cezbettiğini dile getirmektedir. Şeyhî, gözlerin sihir yapma özelliğine değinirken, Ahmed-i Rıdvân, gözü nergisle ilişkilendirmiştir. Zira nergiste sarhoş edici özellik vardır. Göz de âşığı mest etmekte, dolayısıyla büyülemektedir. Şeyhî gözler üzerinde daha çok durmuştur.

Gözlerle birlikte gamze, kaş, zülûf, dudak ve yüze de yer vermiştir. Ahmed-i Rıdvân ise gözün yanı sıra gamze, dudak ve yanağa değinmiştir. Öte yandan Ahmed-i Rıdvân sevgilinin dudağını tuz kabına benzetmekle dudağın tuzlu olduğuna işaret etmiştir. Şeyhî ise göz ve dudakla inciyi bir arada zikrederek gözyaşı ve söze imada bulunmuştur.

“Sanavber boylu, gümüş tenli, nesrin kokulu, tadı şekerden tatlı ve adı Şîrîn” diyen Şeyhî, Şîrîn'e ait güzellik unsurlarını sayıp döktüğü bölümü sonlandırırken, Ahmed-i Rıdvân ise dadısı, Şîrîn'in ağzının şeker gibi tatlı olduğunun farkına varınca bu lezzetten ötürü onun adını Şîrîn koyduğunu söyleyerek bu kısmı nihayete erdirmektedir:

Sanavber boyı sîmîn bûyi nesrîn
Şekerden dadı şîrîn adı Şîrîn (Ş. 1046)

Çü buldı dâyesi ağzını şîrîn
Bu lezzetden didi adını Şîrîn (AR. 551)

Her iki beyitte de, Şîrîn'in böyle bir ad alması şeker gibi tatlı oluşuna bağlanmaktadır. Şîrîn'in boyu, ten rengi ve kokusuna da yer veren Şeyhî, tatla birlikte sevgilinin dört farklı vasfına değinmiş; Ahmed-i Rıdvân ise tat üzerinde yoğunlaşmış ve bu vesileyle Şîrîn'in adını, dadısının koyduğunu ifade etmiştir.

Şîrîn'in Ferhâd'dan bir süt kanalı yapmasını istediği bölümde, Şeyhî Şîrîn için tatlı sözlülerin şahı, tatlı sözlü, şeker içen, şeker saçan, şeker yağdıran demekte; yakut ve şekerin gıdalandığı şeker gibi dudağından yakut kilidini açtığını ve tatlı bir ses çıkardığını ifade etmektedir. Ahmed-i Rıdvân ise Şîrîn'in, perdenin içinden şeker gibi dar ağzını açıp şehnaz makamı gibi ses çıkardığını, la'l renkli dudak kilidini naz ile açarak konuşmaya ve şekerle bala sütünü karıştırmaya başladığını (Tavukçu 2000: 353) söylemektedir:

Şeh-i Şîrîn-zebân u şehd-güftâr
Şeker-nûş u şeker-pâş u şeker-bâr (Ş. 4307)

İçinden perdenün Şîrîn çü şehnâz
Şeker tengin açub gösterdi âvâz (AR. 2000)

Şeker-tenginden açdı kufl-ı yâkût
Ki yâkût u şeker andan bulur kût (Ş. 4308)

Açıldı nâzile ol kufl-ı la'lîn
Karuşdurdı nebât u kande şîrîn (AR. 2001)

Olup Şîrîn-i ter sözi şeker-saz
Ne şekker viridi cândan tatlu âvâz (Ş. 4309)

Her iki metne ait beyitler de dudağın özellikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dudağın şeker gibi oluşuna, konuştuğunda şeker saçmasına ve şekerle şerbeti birbirine katmasına değinilmiştir. Şeyhî, kufl-ı yakut, Ahmed-i Rıdvân ise kufl-ı la'l tamlamasını kullanmıştır. Renk bakımından yakuta benzetilen dudaklar, kapalıyken kilitli bir kutuyu andırmakta olup, o kilidin açılmasıyla zaten şeker olan dudaklardan şeker gibi sözler dökülmüştür. Dudak, şeker gibi ve kırmızı olması itibarıyla elma şekerini de anımsatmaktadır. Şeyhî'ye ait beyitte şeker-saz (şekerli)

terkibindeki saz ve avaz kelimeleri musikiye dair terim ve makamları çağrıştırırken, Ahmed-i Rıdvân perde, şehnaz ve avaz kelimeleriyle daha yoğun bir şekilde musikiye atıfta bulunmuştur.

Şîrîn ile ilgili olarak, süt ve şeker misali tatlı oluşu nedeniyle adına Şîrîn dendiğini söyleyen Şeyhî'ye göre Şîrîn, şeker dudağıyla aynen süt gibi olmuş, hurma da o süte tat veren olmuştur. Üstelik ölümlü hastaya hitapta bulunsa, ab-ı hayat suyunun bu hitaba karşılık vereceği, dolayısıyla dudakların şifa bahşedici olduğu, ab-ı hayat olan dudaklardan Hızır ve Zü'l-karneyn içse akıllarının başlarından gideceği ve o inci saçan dudaklara sahip güzel, hangi mecliste olsa, onun için nice kimselerin canını feda edeceği şüphesizdir. Ahmed-i Rıdvân'a ait beyitlerde ise Şîrîn'in, sözüyle hanı/hakanı köle kıldığı, lafzıyla ölümlerin hayat bulduğu, her kavlinin şeker misali sözler olduğu, bu yüzden adına Şîrîn dedikleri, şeker ağzını her nerede açsa, işiten kişinin kendinden geçtiği vurgulanmaktadır:

İşitdüm andan oldu adı Şîrîn

Ki söz didi şekerden tadı Şîrîn (Ş. 4311)

Şeker Şîrîn tudag ileydi hem-şîr

Rutab ol şîre olmuş çâşni-gîr (Ş. 4312)

Ölümlü hasteye kalsa hitâbı

Değirdi âb-ı hayvâna cevâbı (Ş. 4313)

'Aceb bu ol hayâtı eylese nûş

Olurdu Hızır u Zü'l-karneyn bî-hûş (Ş. 4314)

Ne meclisde k'ola la 'li dür-efşân

Ne âdem cân virürdi âb-ı hayvân (Ş. 4315)

Sözi-y-ile kılurdu hânı bende

Olurdu murdeler lafzıyla zinde (AR. 2002)

Şeker güftâridi her kavli şîrîn

Dimişlerdi anun-çün ana Şîrîn (AR. 2003)

Şeker tengin ne yirde kim açardı

İşiden kişi kendiden geçerdî (AR. 2004)

Dudakların şeker, hurma ve süt misali tatlı, şifa verici ve ab-ı hayat üzerinde duran ve "Acaba Hızır ile Zü'l-karneyn bu dudaklardan o ab-ı hayatı içse, bî-huş olur muydu? Muhakkak olurdu." diyen Şeyhî nazarında dudaklar, hayat bahşedici, akli baştan alıcı ve sarhoş edici olarak öne çıkarken, Ahmed-i Rıdvân'da ise onlardan çıkan söz, duyanları sarhoş etmektedir. Her iki metinde de Şîrîn'in isimlendirilmesi üzerinde durulurken, Şeyhî, Şîrîn'in bizzat kendisinin tatlı oluşunu ifade etmiş; Ahmed-i Rıdvân ise onun sözünün tatlı oluşunu nazara sunmuş ve bu vesileyle adına Şîrîn dendiğini belirtmiştir.

Fiziksel Özelliklerle Birlikte Şîrîn'e Ait Hal ve Tavırların Mukayesesi

Şeyhî ve Ahmed-i Rıdvân'ın mesnevilerinde, sevgiliye ait güzelliklerin sayılıp dökülmesinden başka, bazı beyitlerde Şîrîn'in, hem fizikî olarak hem de hal ve tavır itibarıyla söz konusu edildiği görülmektedir. Hatta sadece hal ve tavırların sergilendiği beyitlere de rastlanmaktadır. Şîrîn'in gösterdiği hal ve tavırlar ise, daha çok onun ruhsal yönünü tanımaya yönelik bilgiler vermektedir. Dolayısıyla burada bilhassa Şîrîn'in ruhsal özelliklerine dair beyitler mukayese edilmektedir.

Şeyhî, Şîrîn'in havuzda yıkanırken Hüsrev'le karşılaşması olayından söz ettiği bölümde, havuz başına bir seher vakti gelen Şîrîn'in, gelişiyile birlikte etrafa gül ve misk kokusu yayıldığını söyledikten sonra, orasının adeta ipek kumaşın serildiği yeşil ve güzel bir yer olduğunu anlatmaktadır. Ahmed-i Rıdvân ise Şîrîn'in, Medayin şehri o tarafta diye havuzun bulunduğu yere, Hüsrev'in derdiyle gamlanmış bir halde ve gözlerinden yaşlar akararak gelirken, karşıdan çeşmeyi gördüğünü ifade etmektedir:

*Seher-geh gördi kim bu sebz gülşen
Münîr âyine bigi oldı rüşen (Ş. 1679)*

*Yumar bin nerkis-i sîmîn gözini
Ki açâ bir gül-i zerrîn yüzini (Ş. 1680)*

*Zihi gül kim kohusından seher-çîn
Cihân eknâfî toldı nâfe-i Çîn (Ş. 1681)
Göründi karşıdan bir sebze zîbâ
Sanasın döşemişler ferş-i dibâ (Ş. 1682)*

*Bu cânibde Medâyin diyu Şîrîn
Gelürdi Husrevün derdiyle gam-gîn (AR. 1101)*

*Dökerken gözleri yollarda seyl-âb
Göründi karşıdan bir çeşme-i âb (AR. 1102)*

Şeyhî'ye ait beyitlerde havuzun olduğu yerin ve Şîrîn'in güzelliğinden bahsedilmesine karşın, Ahmed-i Rıdvân'ın beyitlerinde Şîrîn'in ruhsal durumu anlatılmaktadır. Şeyhî'ye ait 1682. beyit ile Ahmed-i Rıdvân'ın 1102. beytindeki ifade benzerliği ve cümle kuruluşu dikkate değerdir. Dolayısıyla bu ifadelerin yanı sıra, daha önce geçen benzer kelime ve terkipler, Ahmed-i Rıdvân'ın Şeyhî'den etkilendiğini göstermektedir.

Şîrîn bir müddet o çeşmesi bol olan yeri dolaşmış, havuz ve pınarı seyre koyulmuştur. Zaten tozlu yollardan gelmiş ve bir hayli sıcaklanmış olan Şîrîn, havuzun etrafında hiç kimseyi görmeyince, havuza girmek için atını bir yere bağlamış ve silahını bir kenara bırakmıştır. Ahmed-i Rıdvân'a göre de bu güzel yeri beğenen Şîrîn, yanındakilere o yerde dinlenmelerini buyurmuş, bunun için altın çadır kurulmuş ve biraz yatıp dinlendikten sonra dadısıyla birlikte gezmeyi ve çeşmeye varıp orada suya girmeyi istemiştir. Nitekim yol zahmetlerini çok çekmiş ve bu yüzden kuvvetli bedeni hastalanmış olan Şîrîn'in, temiz teni de sıcaklanmış ve hali, kederli bir manzara arz eder olmuştur. Hâsılı bitkinlikten ve harareten kurtulmak için suya girmeyi arzulamıştır:

*Tolandı bir zaman ol çeşme-sârı
Teferrüc kıldı havzı vü binârı (Ş.1686)*

*Yörendi ol diyârı hiç deyyâr
Bakup görmedi ne ağyâr ü ne yâr (Ş. 1687)*

*Gubâr-ı râh ile ol mâh-ı pür-derd
Teni âyinesin tutmuş **idi gerd** (Ş. 1688)*

*Bir arada konup bağladı atı
Silâh ü sâzını berkitdi katı (Ş. 1689)*

*Begendi ol yeri çün kim dil-ârâm
Buyurdu kıldılar ol yerde ârâm (AR.1105)*

*Tutuldu hayme-i zerrîn u har-gâh
Oturdu sandal-ı 'ûd üzre ol mâh (AR.1106)*

*Biraz yatdı çü dinlendi nigârîn
Eytidi dâyeye ol demde Şîrîn (AR.1107)*

*Senünle yalanuz seyrân idelüm
Varalum çeşmede suya girelüm (AR.1108)*

*Çü yol zahmetlerin çok çekmişidi
Kavî cismîni haste kalmışidi (AR. 1110)*

*Ten-i pâkini gerd almışdı yekser
Anun-çün hâli olmuşdı mükedder (AR. 1111)*

Yukarıdaki beyitlerde Şeyhî'nin ifadelerine baktığımızda, Şîrîn'in yalnız olduğu anlaşılmaktadır. Oysa Ahmed-i Rıdvân, Şîrînle birlikte bir grubun olduğunu, çeşmenin başında dinlendiklerini, dadısıyla yalnız kalmak istediğini söylemektedir. Şeyhî'nin beyitlerinde Şîrîn, çeşmesi çok olan o yeri bir müddet dolaşıp su içtikten sonra, etrafta da kimseyi göremeyince, zaten yolun tozu ve meşakkatinden ötürü dertle dolu olan o ay yüzlünün vücut aynası tozla, yani kederle kaplanmış olduğu için suya girmeye niyetlenmiştir. Ahmed-i Rıdvân'da ise Şîrîn, dadısından beraberce dolaşmayı ve suya girmeyi istemektedir. Zira yolun zahmetlerini çok çekmiş, bedeni hasta olmuş ve pak tenini gam kaplamıştır. Dolayısıyla Şîrîn'in dertli/hasta olması, yol yorgunu, gamlı ve kederli oluşu her iki eserde de zikredilmiştir. Öte yandan 1687 ve 1688. beyitlerde Şeyhî ağyar, yâr, gubâr ve âyine kelimelerini kullanmakla ifadelere tasavvufî bir çeşni katmıştır. Zira gubâr hem keder hem de toz anlamına gelmektedir. Vahdete ermek ve sevgiliye kavuşmak yolunda ilerleyen âşık, bu yolun meşakkatlerine katlanmak durumundadır. Sevgiliden ayrı kalmanın verdiği kederle yanan âşık, kesret tozuna bulanmış ve gönül aynası vahdeti artık göstermez olmuştur. Nasıl ki ten aynasının kirden kurtulması ve tozdan/gamdan arınması için havuza girmek gerekiyorsa, gönül aynasının da kirden ve pastan arınması için ibadet, zikir gibi amellerle tezkiye edilmesine ihtiyaç vardır.

Hurinin Kevser havuzuna yönelmesi gibi, nur çeşmesi olan Şîrîn'in de yıkanmak için çeşmeye doğru yürüdüğünü belirten Şeyhî'ye mukabil, Ahmed-i Rıdvân, ayın güneşe yüzünü döndürmesi misali suya meyleden servinin de havuza doğru salındığını, yani taze gül olan Şîrîn'in oraya gelip havuza baktığını, Kevser'in benzeri olarak havuzun suyunun ise gül suyu olduğunu ifade etmektedir:

*Yüridi çeşmeye ol çeşme-i nûr
Nitekim havz-ı kevserden yana hûr (Ş.1690)*

*K'ola suda gül-i ter bigi reste
Gülâb ile kıla billûri şüste (Ş.1691)*

*Yüzi mâhın kalub mihre mukâbil
Bu havz üzre salındı serv-i mâyil (AR. 1117)*

*Nazar kıldukda havza ol gül-i ter
Gül-âb oldı suyu havzun çü kevser (AR. 1118)*

“Çeşme-i nûr, hûr, gül-i ter, mâh, mihr, serv-i mâyil” ifadeleriyle şairlerin yoğun bir şekilde istiare sanatına yer verdikleri görülmektedir. Yine her iki şairin de Kevser havuzuna değinmesi dikkat çekmektedir. Mahşer gününün meşakkati ve yakıcılığından korunmak, harareti dindirmek için, Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e vadettiği ve ümmetin istifadesine sunulacak olan Kevser havuzuyla (Müslim 1991: 300), Şîrîn'in Hüsrev'e kavuşmak yolunda çektiği sıkıntı,

dert ve kederin gitmesi için girdiği havuz arasında benzetme yapılmıştır. Beyitlerde gül-i ter, gül-âb terkiplerinin yer alması da Hz. Peygamber'in terinin gül gibi koktuğu inancını yansıtır niteliktedir. Hurinin Kevser havuzuna meyletmesi gibi, nur çeşmesi olan Şîrîn'in de çeşmeye yöneldiğini söyleyen Şeyhî ile ışığını güneşten alan ayın, güneşe yüzünü çevirmesi misali servinin de su kenarlarında ve suya meyilli olduğu gerçeğine işaret eden Ahmed-i Rıdvân'ın ifadeleri benzerlik göstermektedir. Nitekim "Kişinin âlemde bir şeye karşı meyli tabiatına göredir. Âşık sevgilinin dudağını severken, Hızır ise âb-ı hayatı sevmektedir." diyen Fuzûlî de bu hakikati ifade etmektedir:

Her kimün âlemde mikdârıncadur tab'ında meyl

Ben leb-i cânânımı Hızır âb-ı hayvânın sever

Fuzûlî, G.71/2 (Parlatır 2012: 230)

Şeyhî, Şîrîn'in havuza girmek için soyunması olayını, bulutun aydan yavaş yavaş ayrılması, yani ayın buluttan sıyrılarak görünmesine benzetmektedir. Ahmed-i Rıdvân da ay yüzünün elbisesinden naz ile çıkıp, o ince bellinin, kemerini çözdüğünü söylemektedir:

Soyulur bigi ebr az az kamerden

Şeşer bendi kabâ-ile kemerden (Ş. 1692)

Kabâsından çıkub nâz ile meh-rû

Kemer bendini çözdü ol miyân-mû (AR. 1119)

Bu iki beyte baktığımızda Şeyhî'nin yaptığı teşbih, Şîrîn'in elbisesini çıkarma olayını daha hareketli ve aşamalı bir hale getirmiştir. Öte yandan Ahmed-i Rıdvân, "ay yüzünün elbiseden naz ile çıkması" şeklinde oluşturduğu tasavvur ile "kamerin buluttan yavaş yavaş soyulması" yönündeki Şeyhî'nin tasavvuruna yaklaşmaktadır. Beyitlerin ikinci mısraları hemen hemen aynı kelimelerden meydana gelmektedir. Fakat Ahmed-i Rıdvân'ın "meh-rû ve miyân-mû" ifadeleriyle istiare yapıp, Şîrîn'e ve ona ait vasıflara yer vermesi farklılık arz etmektedir.

1693'ten 1706. beyte kadar Şîrîn'e ait güzellikleri oldukça abartılı bir şekilde anlatan Şeyhî, Şîrîn'in bir mavi peştamalı beline tutup (sarıp), suya girdiğini ve adeta cihana ateş düştüğünü, o saf mücevherin bu suya girmesiyle sanki parlak günün/güneşin pusuya girdiğini, nur çeşmesi olan o güzelin, vücudunu yıkar iken çeşmeyi nur ettiğini, suyun adeta nura gark olduğunu, yıkanırken, şeker gibi tatlı olan vücudundan su damlasının suya düştüğünü ve onu tamamen gülsuyu ettiğini dile getirmektedir. Ahmed-i Rıdvân ise 1120-1132. beyitler arasında güzelliklerinden bahsettiği Şîrîn'in, bir mavi peştamalı beline tutup, çeşmenin suyuna ateş bıraktığını, o güzelin teni sudan saf olduğu için o bekârın, pınarın suyunu dupduru kıldığını, o nur çeşmesinin, yıkanmak üzere suya girdiğini, hakikatte ise bu nurun o çeşmeyi yıkadığını, yani nur gibi berrak bir hale getirdiğini, şeker misali suya düşmüş olan o güzelin, çeşmenin ağzını tatlı yaptığını söylemektedir:

*Tutup bir meyzer-i nîli miyâna
Suya girdi vü od urdu cihâna (Ş. 1694)*

*Çün ol sâfi güher girdi bu suya
Sanasın girdi rûşen gün busuya (Ş. 1698)*

*Tenini yur iken ol çeşme-i nûr
'Aceb bu k'ider idi çeşmeyi nûr (Ş. 1701)*

*Yunurken şekerinden katre-i âb
Suya tammış u etmiş cümle cüllâb (Ş. 1705)*

*Miyânına tutub bir nîl[i] mîzer
Bırakdı çeşmenün âbına âzer (AR. 1120)*

*Çü sâfidi teni sudan nigârın
Suyın kalmışdı sâfi ol bekârın (AR. 1128)*

*Suya girdi yunur ol çeşme-i nûr
Hakikatde bu nûr ol çeşmeyi yur (AR. 1126)*

*Şeker-veş çün suya düşmüşdi Şîrîn
Dehânın çeşmenün kalmışdı şîrîn (AR. 1129)*

Büyük oranda aynı kelimelerden oluşan ve aynı anlam alanına sahip olan ilk beyitlerde Şîrîn'in suya girmesiyle, çeşmeye ateş düşürdüğünü söyleyen Ahmed-i Rıdvân'a karşılık, dünyanın ateşe duçar olduğunu söyleyen Şeyhî, mübalağa sanatına yer vermiştir. Şeyhî, istiare yoluyla Şîrîn için "sâfi güher", "rûşen gün" ifadelerini kullanırken, Ahmed-i Rıdvân, o güzelin vücudunun sudan daha saf olduğunu belirterek kıyas yapmaktadır. Şeyhî'ye göre, o şeker gibi güzelden düşen su damlası, suyu gülsuyuna döndürürken, Ahmed-i Rıdvân -beyti kendi anlam dünyası içerisinde ele alarak- şeker misali olan Şîrîn'in, suya dalmasıyla çeşmenin döküldüğü yeri tatlı ettiğini belirtmektedir. Su, kabının şeklini aldığı gibi geçtiği yahut değdiği nesnenin de kokusunu ve tadını alabilmektedir. Dolayısıyla Şeyhî, gül kokulu ve gül gibi sevgilinin bedeninden düşen suyun, gül suyuna dönüştüğünü belirterek bu durumu nazara sunmaktadır.

"Şeker saçan Şîrîn, mavi renkli su burcunda ay gibi yıkanır." diyen Şeyhî'ye mukabil, Ahmed-i Rıdvân su burcunu makam etmiş ay olarak gördüğü Şîrîn'in, Nil nehrini nurunun hicabı edinmiş olduğunu söylemektedir:

*Şu hâletde ki Şîrîn-i şeker-bâr
Yunurdu burc-ı âbîde kamer-vâr (Ş. 1774)*

*Makâm etmiş kamerdür burc-ı âbı
Edinmiş Nîli nûrünün hicâbı (AR. 1173)*

Bu beyitlerde Şeyhî, Şîrîn'i aya benzetmekte ve şeker gibi oluşuna vurgu yapmaktadır. Ahmed-i Rıdvân ise istiare yaparak Şîrîn için kamer kelimesini kullanmakta, nuruna ancak Nil'in perde olduğunu söyleyerek abartıya kaçmakta ve ay misali aydınlık oluşuna da vurgu yapmaktadır.

Şeyhî'ye göre, o civardan geçen Hüsvrev'in gözü, güllük gülistanlık yere ve havuza ilişmiş (b. 1775-1776), yavaş yavaş havuza yaklaştığında ise su içinde bir ayın ansızın tecelli ettiğini görmüştür. Ahmed-i Rıdvân önceki beyitlerde Şîrîn ve yanındakilerin Pervîz'i gördüklerini (b. 1148-1151), ardından ud ağacından iskemle üzerine oturmuş bir ay olan Şîrîn'e, Pervîz'in de gözünün ansızın iliştiğini söylemektedir:

Gelierek arkun arkun gördi nâ-gâh
Su içinde tecelli kıldı **bir mâh** (Ş. 1779)

Gözi tûş oldı Pervîün de nâ-gâh
Ki oturmuş sandel-i 'ûd üzre **bir mâh** (AR. 1171)

Her iki beyitte de Hüsrev'in, Şîrîn'i ansızın gördüğü söylenmekte ve açık istiare yapılarak Şîrîn için "mâh" kelimesi kullanılmaktadır. Şeyhî'ye ait beyitte Şîrîn su içerisinde, Ahmed-i Rıdvân'da ise sudan çıkmış olup, sandalyesinde oturmaktadır.

Şîrîn, Hüsrev'in kendisini gördüğünün fakında değildir. Zira saçı gözlerini kapatmaktadır. Hâsılı Şîrîn'in gözüne saçları engel olduğu için şahı görememiştir:

Semen-ber ol nazardan gâfil idi
Ki sünbül nergisine **hâil idi** (Ş. 1792)

Velî şehden nigârîn gâfilidi
Ki saçları gözine **hâyilidi** (AR. 1179)

Şeyhî beyitte semen-berle Şîrîn'i, sünbülle saçını ve nergisle gözünü kastederek açık istiare yoluyla sembolik bir anlatımı benimserken, Ahmed-i Rıdvân sadece nigârîn (dilber) ifadesini Şîrîn'in yerine kullanmış, diğer unsurlar için düz anlatımı benimsemiştir.

Misk kokulu bulut misali saçının, güneş gibi yüzünden gitmesiyle Şîrîn, gözünü açmış ve şahı görmüştür. Diğer taraftan Şîrîn, gül gibi yanağından saçını çevirip, ay gibi yüzünden kâkülünü kaldırdığında, gözlerini açarak bakışıyla kan akıtan Pervîz'i görmüştür:

Çü gitdi gün yüzünden ebr-i müşkîn
Gözün açdı vü gördi şâhi Şîrîn (Ş. 1793)

Çü devr eyledi gülden sünbülünü
Irag etdi mehinden kâ'külünü (AR 1180)

Açub nergislerin Pervîzi gördi
'Ayân ol gamzesi hûn-rizi **gördi** (AR. 1181)

Bu beyitlerde Şeyhî, ebr-i müşkîn terkihiyle açık istiare yaparken, Ahmed-i Rıdvân gül ile yanağı, sünbül ile saçı, meh ile yüzü, nergis ile gözü kastederek çok daha fazla istiareye yer vermiştir. Aslında anlatılmak istenen aynıdır. Sadece farklı kelimeler kullanılmış, benzetme ve istiarelere başvurulmuştur. Metinlerde yüz mehle, ebr-i müşkîn sünbülle, göz nergisle ilişkilendirilmiştir. Ahmed-i Rıdvân yanağa karşılık gülü kullanmıştır. Şeyhî ise yüzü güneşe benzetmiştir.

Gönlü cezbeden peri misali Şîrîn, sudan çıkmış, atına doğru yürümüş ve ona binip aceleyle oradan uzaklaşmıştır. Ahmed-i Rıdvân'ın metninde ise, zaten sudan dışarı çıkmış olan Şîrîn hemen giyinerek tez vakit oradan ayrılımlarını dadısına söylemiştir:

Perî-var ol sudan çıkıdı dil-avîz
Gönildi sıçradı Şebdîzine **îz** (Ş.1804)

Hemân ol dem geyindi serv-kâmet
Eyitdi dâyeye **îz** ol bu sâ'at (AR. 1185)

klasik Türk şiirinde sevgilinin otorite sahibine teşbihi konusundaki geleneğe atıfta bulunulmuştur. Öte yandan Ahmed-i Rıdvân'da geçen "gazal" ve "ahu", aslında sevgili için kullanılmasına rağmen, burada âşığı ima eder niteliktedir.

Şîrîn, yüzünden örtüyü kaldırıncı, bu parlaklık ve güzellik karşısında ay ve güneş aydınlanmıştır. Gözünün okları gönlü avlamış, her köşeden kaş ve yayı sunmuştur. Elbisesi ve yanağı gül renkli, başı ve tacı kutlu, bahtı da uğurludur. Bütün bu haleti gören Hüsrev hayretten şaşırıp kalmış, adeta akli başından gitmiştir. Diğer taraftan, "Güneş, Şîrîn'in yüzünün ayını görse saklanır, cihana güzelliğinin nimeti taşınır, gözünün ahusu aslanı avlar, kaplan onun okunun esiri olur." diyen Ahmed-i Rıdvân'a göre bu güzellik karşısında, Hüsrev'in o dilbere doğru yönelip baktıkça, aklının başından gitmesi gayet tabiidir:

*Götürmüş çehreden taraf-ı nikâbı
Bırakmış tâba mâh ü âftâbı (Ş. 2626)*

*Gözi okları sayd itmeğe cânı
Sunar her köşeden kaş kemânı (Ş. 2628)*

*Tom vü haddi gül-renk atı gül-gün
Ser ü tâcı hümayun bahtı meymûn (Ş. 2629)*

*Görince kaldı Husrev denk ü medhûş
Ne âlem kendüzin kıldı ferâmûş (Ş. 2630)*

*Güneş görse yüzi ayın yaşınur
Cihâna ni 'met-i hüsnî taşınur (AR. 1861)*

*Şikâr eyler gözi âhûsı şîri
Peleng olur hadenginün esîri (AR. 1862)*

*Nigârîne olub Husrev mukâbil
Nazar kıldukca olur 'aklı zâyil (AR. 1863)*

Şeyhî, Şîrîn'in güzelliği karşısında güneş ve ayın aydınlandığını söylerken, Ahmed-i Rıdvân, "Güneş onun ay gibi parlak yüzünü görse, gizlenir." diyerek kişileştirme yapmakta, derecesi eşit olmamakla birlikte, her iki şair de mübalağaya başvurmaktadır. Sayd etmek ve şikâr eylemek ifadeleri anlam bakımından aynıdır. Ahmed-i Rıdvân 1857. beyitte Şîrîn için gül yanaklı derken, Şeyhî 2629. beyitte bunu söylemektedir. Fakat Şeyhî yanak için "hadd" kelimesini, Ahmed-i Rıdvân ise "ruh" kelimesini kullanmıştır. Her iki eserde de Hüsrev, Şîrîn'in güzelliği karşısında hayrete kapılmış, aklını kaybetmiştir. "Gözü okları" ile "gözü ahusu" da birebiriyle ilişkilidir. Nitekim klasik Türk şiirinde sevgilinin bakışı ve kirpikleri oka benzetildiği gibi, gözü de ceylanın gözüne benzetilmekte, sevgili için ahu gözlü denilmektedir. Buna göre sevgili gerek ahu gözlü oluşuyla gerekse ok gibi kirpikleriyle âşığı avlamaktadır. Öte yandan ok anlamına gelen "hadeng" kelimesiyle sevgilinin kirpiklerini ve bu bağlamda bakışını (gamze) kasteden Ahmed-i Rıdvân istiare yapmış olmaktadır.

Şeyhî'ye göre Şîrîn, bu arada peri yanaklı, parlak yüzlü, Feridun gibi şanlı ve kutlu Hüsrev'i görür. Akılsız ve cansız bir beden gibi birbirlerine karşı hayran kalırlar. Ahmed-i Rıdvân da Şîrîn'in, güneş yüzlü, melek simalı, gökyüzünde tahtı olan bahtlı bir genç padişahı gördüğünü,

bu iki cazibeli sevgilinin birbirini görüp, bir süre kendinden geçmiş ve hayran kaldıklarını söylemektedir:

Görür Şîrîn dahi kim bir perî-ruh
Ferîdun-ferr ü lîkin dahi ferruh (Ş. 2631)

Görür Şîrîn de bir şâh-ı civân-baht
Güneş-tal 'at melek-sîmâ felek-taht (AR. 1870)

Kalurlar birbirine karşı hayrân
Müşahhas ten bigi bî-'akl ü bî-cân (Ş.2635)

Biri birini görüb iki fettân
Kalurlar bir zamân bî-hûş u hayrân (AR.1873)

Şeyhî, Şîrîn'in nazarında Hüsrev'i peri yanaklı, parlak yüzlü şeklinde resmetmek suretiyle şanlı, hayırlı ve kutlu olmak bakımından İran'ın kahramanlarından Feridun'a benzetirken, Ahmed-i Rıdvân güneş çehreli, melek yüzlü olarak tasvir edip, tahtı gökyüzünde bulunan talihli bir şah olarak tanımlamaktadır. Hüsrev'e yüklenen bu vasıflar, aşkın tek taraflı olmadığına, Şîrîn açısından da Hüsrev'in bir sevgili konumunda olduğuna delalet etmektedir. Bî-akl ve bî-hûş ifadeleriyle, her iki metinde de sevgililerin akıllarının başlarından gittiği anlaşılmaktadır. İkinci beyitlerde bir hayli benzerlik olmakla birlikte, Ahmed-i Rıdvân'ın her iki sevgili için fettan (fitne çıkarıcı) ifadesini kullanması, Şeyhî'nin de sevgililerin birbirlerine hayran kalmalarının bir sonucu olarak ikisinin de adeta put gibi olduklarını söylemesi, beyitler arasındaki farkı ortaya koymaktadır.

Şîrîn'in, dağı delmek suretiyle sarayının önünden süt nehri akıtmasını Ferhâd'dan istediği bölümde, sevgilinin sözünü duyan çaresiz Ferhâd, dert ile ah ederek yere düşmüştür. İstirahat edilen yerin benzeri olarak, kuş misali gönlü de tutan tuzağının gittiğini gören Şîrîn, âşığına iltifat ederek dane gibi sözler saçmış ve Ferhâd'ın gönül kuşunu tekrar tuzağa çekmiştir. Ahmed-i Rıdvân'a göre de Şîrîn'in sözünü işiten Ferhâd feryat ve figan etmiştir. Şîrîn, sözünden dolayı yere yığılmış, kendinden geçmiş, hayat emaresinden yoksun ve az kalsın canını teslim edecek bir halde olan Ferhâd'ı gördüğünde, sözüyle (sesiyle) tekrar onu canlandırmıştır:

İşidür nâ-gehân bi-çâre Ferhâd
Bir âvâre ki salar câna feryâd (Ş. 4316)

İşidince sözünü gûş-ı Ferhâd
Hemân ol dem düşürdi câne feryâd (AR. 2005)

Görür Şîrîn ki bu ârâmı gitmiş
Gönül bir kuşça tutar dâmu gitmiş (Ş. 4320)

Çü gördi nâzenin ol bî-nişânın
Yakîn oldı ki teslîm ide cânın (AR. 2009)

Telattuf birle saçdı gine dâne
Getürdi dâma kıldı mürğ-ı hâne (Ş. 4321)

Çün olmuşdı kelâmından figende
Gene kıldı söziyle anı zinde (AR. 2010)

Her iki metinde de Şîrîn'in sözünün Ferhâd üzerindeki tesirine değinilmiştir. Şeyhî kendinden geçen Ferhâd'ın tekrar kendine gelmesi için Şîrîn'in iltifatını, "tuzağa düşmüş kuşa yem vermek suretiyle onu tekrar tuzağa çekme" şeklinde bir tasvirle anlatırken, Ahmed-i Rıdvân daha yüzeysel bir şekilde anlatmakta ve söz sayesinde Ferhâd'ın, kendine geldiğini söylemektedir.

Sütü sevdiği ve süt ile bu şeker büyüyüp beslendiği için Şîrîn, bilgili, hünerli ve üstat olan Ferhâd'dan dağı delip, sarayının önünden bir süt ırmağı akıtmasını ve böylece maksadın hâsıl olmasını istemektedir (b. 4324-4327). Bu talebini bildiren şeker sözlü Şîrîn, miskin Ferhâd'ın canını eritmiştir. Ahmed-i Rıdvân'a ait aşağıdaki beyitlerde de, tabiatı icabı sütü seven ve onu bütün zahmetlere ilaç olarak gören Şîrîn, mermer taşı elinde mum gibi olan hüner sahibi Ferhâd'dan taşı keserek bir süt ırmağı yapmasını istemekte, "bu amaca bizi ulaştırırsan senin de muradın gerçekleşsin diye" dua etmektedir (b. 2013-2019). Ancak Ferhâd'ın kulağı sevgilinin bu sözüne her ne kadar muhatap olsa da, aklı başından gittiği için onu işitmemiştir:

*Pes andan **didî** iy ferzâne üstâd*

Gerek ğam-gîn gönüli idesin şâd (Ş. 4322)

*Severven tâze **şîri** iy **hüner-ver***

Süd ile oldı perverde bu şekker (Ş. 4323)

*Şekerden şerh idince şîri **Şîrîn***

*Eritdi cânını **Ferhâd-ı** miskîn (Ş. 4328)*

Didi Ferhâda Şîrîn ey hüner-ver

Çü mûmimiş elünde seng-i mermer (AR. 2011)

***Sever şîri** benüm gâyet mizâcum*

Kamu zahmetlere oldur 'ilâcum (AR. 2012)

Sözine gerçi kim degmişdi gûşı

İşitmezdi velî yogidi hûşı (AR. 2020)

Her iki metin de Şîrîn'in, Ferhâd'a olan nazikâne hitabıyla başlamaktadır. "Hüner-ver ile ferzâne üstâd" ifadeleri anlam bakımından benzemektedir. Öte yandan Şeyhî, Şîrîn'in taze sütü sevdiğini, süt ile beslendiğini söylerken, Ahmed-i Rıdvân Şîrîn'in mizacının sütü sevdiğini ve çektiği zahmetlere sütün ilaç olduğunu söylemektedir. Yine Şeyhî, Şîrîn'in sözüne ve tatlı oluşuna şeker ve süt ekseninde işarette bulunmuş, Ahmed-i Rıdvân böyle bir sanat oyununa başvurmamıştır.

Hüsrev'le evliliklerinin anlatıldığı bölümde Şîrîn -imtihan maksadıyla- sarhoş olan Hüsrev'in onu fark edip edemeyeceğini anlamak için Şeyhî'nin eserinde yaşlı bir kadını, Ahmed-i Rıdvân'da ise ebesini Hüsrev'in yanına göndermiştir. Hüsrev, odasına gelenin Şîrîn olmadığını anlayınca, o kişiye eza etmeye başlamış, Şîrîn imdada yetişmiştir. Buna göre Şeyhî'ye ait aşağıdaki beyitlerde Şîrîn, Hüsrev'in odasına gülerek gelmiş, güzel yüzünü göstermiş, örtüyü kaldırdığı an, yüzü ay gibi doğmuştur. Cananın cilvesini gören Hüsrev ise, yeni ay bulmuş bir divaneyi andırmaktadır. Akabinde Şîrîn'in yolu, eşiği, cemali, yanağı, yüzü, saçı ve diline dair teşbihlere yer veren Şeyhî (b. 6550-6558), "Sanki cennetten güzel bir tavus, değil ki tavus, servi boylu ay gelir." demektedir. Adeta hayat bahşeden su, Hızır'a erişmiş, ölünün bedenine can ulaşmıştır. Dahası Süleyman'ın mührünü bulması misali, cana can, derde derman kavuşmuştur. Ahmed-i Rıdvân'da ise ebesinin feryadını duyan Şîrîn, Hüsrev'in bulunduğu odaya gülerek gitmiş, güzel yüzünü göstermiştir. Şîrîn'in yüzünü gören Hüsrev, salınarak yürüten serviye gözünü dikmiş ve sevgiliye kavuştuğu için Allah'a hamd etmiştir:

<i>Karı âvâzın işitdikde Şîrîn</i>	<i>Figân idüb 'acûze kıldı feryâd</i>
Gülerek turı geldi ol nigârîn (Ş. 6545)	Nigârîne çağırdı gördi bî-dâd (AR. 4176)
<i>Götürüp perdeyi keşf itdi dîdâr</i>	<i>Didi tîz ol iriş kurtar ebeni</i>
<i>Tulû' itdi hicâbından kamer-vâr</i> (Ş. 6546)	<i>Halâs eyle beni şâd it dedeni</i> (AR. 4177)
<i>San uçmakdan gelür tâvûs-ı ra'nâ</i>	<i>Bu feryâdı işitdi çün nigârîn</i>
<i>Degül tâvûs mâh-ı serv-i bâlâ</i> (Ş. 6559)	<i>Hemân ol dem yirinden turdı Şîrîn</i> (AR. 4178)
Çü cânân cilvesini gördi Husrev	Gülerek Husreve gösterdi dîdâr
<i>Sanasın buldı dîvâne meh-i nev</i> (Ş. 6560)	<i>Şehen-şeh de karıdan oldı bî-zâr</i> (AR. 4179)
İrişmiş bigi Hızra Âb-ı Hayvân	Çü Husrev gördi dil-dârun yüzini
<i>Ulaşmış bigi cism-i mürdeye cân</i> (Ş. 6567)	<i>Hırâmân servine dikdi gözini</i> (AR. 4180)
<i>Kavışdı cânâ cân u derde dermân</i>	<i>Didi minnet Hudâya cânê irdüm</i>
<i>Sanasın hâtemin buldı Süleymân</i> (Ş. 6591)	<i>Bu cânı virmeden cânâne irdüm</i> (AR. 4181)

Şeyhî bu beyitlerde Şîrîn'le ilgili olarak ayrıntılı teşbih ve tasvirlerle girmiş, ona ait güzellik unsurlarıyla, ilgili varlıkları karşılaştırarak Şîrîn'in daha üstün niteliklere sahip olduğunu belirtmiştir. Ahmed-i Rıdvân pek ayrıntıya girmemiş, Şîrîn'in yüz güzelliğine ve salınarak yürüyen servi boylu oluşuna değinmiştir. Şeyhî, sevgiliyi daha ideal bir düzlemde gösterirken, Ahmed-i Rıdvân gerçeğe daha fazla yaklaştırmıştır. Öte yandan ilahi güzelliğe göndermede bulunan dîdâr kelimesinin Şîrîn için kullanması dikkat çekicidir. Nitekim sevgiliye ait güzelliklerin tasavvufî yönü de ihmal edilmemiştir. Üstelik Şeyhî, kendisi ve mührü bir hayli meşhur olan Hz. Süleyman'a telmihte bulunarak sevgiliye kavuşmayı, Hz. Süleyman'ın mührünü bulması imajıyla çarpıcı hale getirmiştir. Çünkü hâtem "mühür" anlamına geldiği gibi, "yüzük" ve "son" anlamına da gelmekte, sevgiliye vuslatla serüvenin nihayete erdiği, adeta hikâyeye mührün basıldığı ima edilmiştir. Ahmed-i Rıdvân ise sevgiliye kavuşmayı Allah'a niyaz ile taçlandırıp, konuyu bitirmiştir.

Sonuç

Şeyhî ve Ahmed-i Rıdvân'a ait Hüsrev ü Şîrîn adlı mesnevilerde sevgili konumunda olan Şîrîn'in tip bakımından karşılaştırıldığı bu çalışmada, Şîrîn tipine dair benzer ve farklı yönlerin olduğu, değerlendirmeye alınan beyitler vesilesiyle anlaşılmıştır.

Konu itibarıyla gerçek hayattan alınmış bir aşk hikâyesini anlatan her iki eserde de, özellikle klasik Türk şiirindeki gazellerde idealize edilmiş sevgilinin aksine, söz konusu mesnevilerdeki Şîrîn tipinin oldukça gerçekçi bir tabloyla ortaya konduğu görülmüştür. Beşerî yönü ağır basan bir sevgiliyle karşılaşıldığını söylemek mümkündür. Ancak söz konusu mesnevilerde sevgilinin yüzü, yanağı, dudağı, alnı, saç, kaş, gözü ve boyu gibi fiziksel özelliklerine ilişkin benzetmelerin gazellerdekiyle ortak oldukları tespit edilmiştir.

Çalışmaya konu olan mesnevilerdeki aşk tek taraflı, platonik bir aşktan ziyade, çift taraflı bir aşktır. Bu bakımdan maşuk konumundaki Şîrîn, aynı zamanda âşıktır. Şîrîn, Hüsrev'i seven, Ferhâd'ın duygularına bigâne kalmayan, hatta Ferhâd'ın ölümünden ziyadesiyle müteessir olan bir kahramandır. Aynı şekilde Ferhâd'dan, süt ırmağı akıtması için dağı delmesini talep eden, bu vesileyle ona iltifatlar yağdıran, Hüsrev'e kötü bir şaka yapıp, onun verdiği tepkiye karşı gülen ve bu haliyle eğlenen bir sevgilidir. Öte yandan Hüsrev için söylenen sözler ve yapılan benzetmelerin, klasik Türk şiirindeki sevgili tipiyle birebir örtüştüğü de görülmüştür. Bu itibarla Şîrîn gibi, Hüsrev de sevgili konumunda bir kahraman olarak hikâyede yerini almıştır.

Anadolu sahasında yazılan Hüsrev ü Şîrîn mesnevilerinden ikincisinin Şeyhî'ye, üçüncüsünün de Ahmed-i Rıdvân'a ait olduğu, Şeyhî'nin Nizâmî'den, Ahmed-i Rıdvân'ın da her ikisinden etkilendiği bilinmekle beraber, bu çalışma ile Ahmed-i Rıdvân'ın Şeyhî'den etkilenme boyutu biraz daha netlik kazanmıştır. Yaklaşık bir asır arayla yazılmış bu iki eserde konu benzerliği olduğu bir gerçektir. Şîrîn tipi ortaya konurken -üslup farklı olmakla birlikte- yer yer aynı ifadelerin, benzer teşbih ve istiarelerin kullanıldığı müşahede edilmiştir. Hatta mısra ve beyit bazında dahi yaklaşık olarak aynı veya benzer ifadelerle karşılaşılmıştır. Kelime kullanımındaki benzerlik, bazen kafiyeye ve redifte de kendini göstermiştir. Ancak şunu da belirtelim ki, Ahmed-i Rıdvân, çoğu zaman kafiyeye ve redif tercihinde farklı bir yol benimsemiş, yani Şîrîn tipini anlatma noktasında bile eserine kendi damgasını vurmuştur.

Şeyhî Ahmed-i Rıdvân'a nazaran Şîrîn'e ait güzellikler üzerinde hem ayrıntılı bir şekilde durmuş hem de sevgili tipine tasavvufi bir boyut kazandırmıştır. Ancak Şeyhî'nin tekrara daha çok düştüğü de olmuştur. Şîrîn'in vasıflarını anlatırken kullandığı bazı ifadelerden hareketle -Şeyhî kadar olmasa da- Ahmed-i Rıdvân'ın da sevgili konusunda tasavvufi anlayışın etkisinde kaldığını söyleyebiliriz.

İki mesnevi bağlamında sevgili tipi üzerine yaptığımız mukayeseli çalışmada, aynı sevgiliye atf-ı nazar eden iki şair, ona ait güzellikleri, hâl ve hareketleri bazen aynı kimi zaman benzer ve çoğu kez de farklı kelime ve ifadelerle anlatmıştır. Bu da, aynı menzile değişik yollardan varmaya benzemektedir. Yollar farklı olmakla birlikte, zaman zaman kesişmekte, zaman zaman da benzer manzaralarla karşılaşmaktadır.

Hâsılı, eser aynasına düşen sevgili imajına dair iki şairin nasıl bir tasarrufta bulunduğu, sınırlı sayıdaki beyitler vasıtasıyla tespit edilmiştir. Daha kapsamlı bir çalışma sayesinde söz konusu iki mesnevinin bütün yönleriyle mukayese edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla bu iki eserin gerek anlambilim gerekse dilbilim açısından karşılaştırmalı olarak ele alınmasının faydalı olacağı yönünde bir kanaate varılmıştır.

Kaynaklar

- Aruçi, Muhammed. (2007). "Ohri". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, c. 33, İstanbul: TDV Yayınları, 330-333.
- Aydın, Kâmil.(2008). *Karşılaştırmalı Edebiyat -Günümüz Postmodern Bağlamında Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayıncılık
- Aytaç, Gürsel. (2009). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları
- Balkış Baymur, Feriha. (2014). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi Yayınları
- Bayram, Yavuz. (2017). "Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi ve Bir Uygulama". *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 16 (Güz/2004): 69-93. <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/257/247>, (Son Erişim Tarihi: 10.02.2017).
- Enginün, İnci. (2011). *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Kaplan, Mehmet. (2007). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 -Tip Tahlilleri-*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Kiel, Machiel.(1994). "Dimetoka". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*, c. 9, İstanbul: TDV Yayınları, 305-308.
- Mengi, Mine. (2010). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Mermer, Ahmet ve diğer. (2010). *Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Müslim b. Haccâci'l-Kuşeyriyyi'n-Neysâbüriyyi. *Sahîhu Müslim*. (Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Lübnan-Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1991.
- Parlatır, İsmail. (2012). *Fuzûlî Türkçe Divan*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Şentürk, Ahmet Atilla ve Ahmet Kartal. (2010). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları
- Tavukçu, Orhan Kemal. (2000). *Ahmed Rıdvân Hüsrev ü Şîrin (İnceleme-Metin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Timurtaş, Faruk Kadri. (1980). *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrin'i (İnceleme-Metin)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Yılmaz, Nebi. (2006). *Ahmed-i Rıdvân ve Rıdvâniyyesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü